

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2005. gada 15. februārī

Lietā Nr. 2004–19–01

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aivars Endziņš, tiesneši Romāns Apsītis, Aija Branta, Ilma Čepāne, Juris Jelāgins, Gunārs Kūtris un Andrejs Lapse,

pēc Jura Āzera konstitucionālās sūdzības,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2005. gada 18. janvārī tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Civilprocesa likuma 21. panta trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 92. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. Civilprocesa likuma 21. panta trešā daļa (turpmāk – apstrīdētā norma) noteic: „Lietā, kuru tiesnesis izskata vienpersoniski, pieteikto noraidījumu izlemj pats tiesnesis.”

Saskaņā ar Civilprocesa likuma 19. panta ceturto daļu lietas dalībnieks tiesnesim var pieteikt noraidījumu, ja tiesnesis nav pats sevi atstatījis, kaut arī tam būtu bijis iemesls. Atstatīšanās pienākums noteikts šā panta otrajā un trešajā daļā, savukārt pirmajā daļā uzskaitīti gadījumi, kuros tiesnesim jāatstatās: saskaņā ar 1., 2. un 3. punktu tas jādara, ja pastāv konkrēti un ar tiesneša individuālo attieksmi nesaistīti apstākļi, bet saskaņā ar 4. punktu – ja tiesnesis „ir personīgi tieši vai netieši ieinteresēts lietas iznākumā vai ir citi apstākļi, kas rada pamatotas šaubas par viņa objektivitāti”.

2. Konstitucionālās sūdzības iesniedzējs – Juris Āzers (turpmāk – Pieteicējs) – lūdz atzīt apstrīdēto normu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. pantam un 92. panta pirmajam teikumam. Pieteicējs lūdz atzīt apstrīdēto normu par spēkā neesošu no 2004. gada 2. jūnija.

Pieteicējs ir atbildētājs civillietā, kuru Limbažu rajona tiesā tiesnese izskata vienpersoniski. Lietas izskatīšanas gaitā Pieteicējam radās šaubas par tiesneses objektivitāti, tādēļ 2004. gada 2. jūnijā viņš tai pieteica noraidījumu. Piemērojot apstrīdēto normu, tiesnese nolēma sev pieteikto noraidījumu nepieņemt.

2.1. Pieteicējs uzskata, ka tādējādi tikušas pārkāptas Satversmes 92. pantā noteiktās tiesības uz taisnīgu tiesu. No konstitucionālās sūdzības satura netieši izriet, ka, pēc Pieteicēja domām, tiesības pieteikt noraidījumu ietilpst Satversmes 92. panta aizsargāto tiesību apjomā. Taču šo tiesību realizācijas mehānisms – proti, apstrīdētā norma – tās padarot neefektīvas:

„Jāšaubās, vai tiesnesis, kurš pat nav korumpēts, bet tikai kaut kādu iemeslu dēļ jūt personisku nepatiku pret kādu no pusēm, psiholoģiski spēs atklāti ar formālu lēmumu atzīt savu neobjektivitāti, atstādinot sevi.”

Paredzot iespējamus iebildumus pret konstitucionālajā sūdzībā pausto viedokli, Pieteicējs jau iepriekš noraida argumentu, ka iespēja spriedumu pārsūdzēt ir pietiekami labs līdzeklis procesā pieļauto trūkumu labošanai. Pirmkārt, pārsūdzēšana ir iespējama tikai pēc pirmās instances tiesas sprieduma taisīšanas, tādēļ kāds no lietas dalībniekiem, iespējams – tiesas neobjektivitātes dēļ, jau tiekot uzskatīts par pusi, kura lietu zaudējusi. Otrkārt, no šā argumenta izrietot secinājums, ka „pirmās instances tiesā taisnīguma principu ievērot nav obligāti, jo pirmās instances tiesas kļūdas [...], iespējams, varēs izlabot augstākā instancē”. Pieteicējs norāda, ka Satversmes 92. pants garantē tiesības uz taisnīgu tiesu visās instancēs, tātad arī pirmajā instancē. Treškārt, līdzekļu trūkuma dēļ personas varbūt nespēsot vērsties apelācijas instances tiesā, lai labotu pirmajā instancē pieļauto pārkāpumu.

2.2. Skaidrojot, kā apstrīdētā norma aizskar no Satversmes 1. panta izrietošās tiesības, Pieteicējs ir lakonisks: „92. pants cieši sasaucas ar Satversmes 1. pantā nostiprināto demokrātijas principu un no tā izrietošo vispārīgo taisnīguma principu.”

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto normu, – Saeima – atbildes rakstā nepiekrīt, ka tā ierobežo Pieteicēja pamattiesības, un lūdz atzīt pieteikumu par nepamatotu un noraidīt.

Saeima uzsver, ka Civilprocesa likuma 19. panta pirmajā daļā, arī tās 4. punktā, minēto apstākļu esamība tiesnesim jāizvērtē objektīvi. Saeima norāda, ka „tiesneša amats, tā ieņemšanai nepieciešamā kvalifikācija un garantētā neatkarība nodrošina to, ka tiesnesis var objektīvi izvērtēt, vai patiešām pastāv kādi apstākļi, kas rada vai var radīt šaubas par viņa objektivitāti”.

Atbildes rakstā arī atgādināts, ka tad, „ja varbūtējās tiesneša neobjektivitātes dēļ ir ticis pieņemts nepareizs spriedums”, to var pārsūdzēt.

Pēc Saeimas domām, noraidījuma izskatīšanu nevar uzticēt citam tiesnesim. Pirmkārt, šim citam tiesnesim būtu nepieciešams laiks, lai izvērtētu pieteikto noraidījumu, un tādējādi kavētos lietas izskatīšana. Otrkārt, citam tiesnesim būtu ļoti grūti vai pat neiespējami konstatēt neobjektivitāti pret kādu no lietas dalībniekiem, pamatojoties tikai uz šā dalībnieka apgalvojumiem. Treškārt, Saeima uzskata, ka šādu risinājumu nepieļauj tiesas neatkarības princips, jo „ja cits tiesnesis, izskatot noraidījumu, sāktu izskatīt lietu, izvērtēt lietas apstākļus un pierādījumus un pieņemt lēmumus par tiem, tad tas būtu nevis pirmā tiesneša lēmums, bet gan cita tiesneša lēmums”. Saeima turklāt secina, ka tādā gadījumā tiktu pārkāpts arī tiesas nepārtrauktības princips.

4. Viedokli par izskatāmo lietu Satversmes tiesa lūdza izteikt Augstākās tiesas priekšsēdētājam Andrim Guļānam, Valsts cilvēktiesību birojam (turpmāk – VCB), Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes lektorei Dainai Osei, Latvijas Tiesnešu biedrības prezidentam Ivaram Bičkovičam, kā arī Latvijas Universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas fakultātes profesorei *PhD* Sandrai Sebrei un asociētajam profesoram *Dr. psych.* Viesturam Reņģem.

4.1. Pēc Augstākās tiesas priekšsēdētāja domām, fakti, kas var radīt pamatotas šaubas par tiesneša objektivitāti, ir objektīvi konstatējami, tādēļ tiesnesis, „kuram likums devis tiesības un uzlicis pienākumu izšķirt civiltiesiskus, bieži vien ļoti sarežģītus strīdus”, spēj attiecībā uz sevi adekvāti piemērot Civilprocesa likuma 19. panta pirmās daļas 4. punktu. Nevienš, izņemot pašu tiesnesi, nevarot labāk zināt, vai noraidījums ir pamatots. Viņa amata statuss un kvalifikācijas prasības ļaujot sevišķi uzticēties spējai pareizi izlemt sev pieteiktos noraidījumus. Turklāt savu objektivitāti tiesnesis spējot novērtēt vienlīdz labi neatkarīgi no tā, vai tas tiek darīts pēc paša iniciatīvas vai izlemjot noraidījumu. A. Guļāns piebilst, ka nav jēgas strīdēties par tiesneša ieinteresētību, nezinot, kāds spriedums tiks pasludināts, un „līdz ar to tikai

iespēja iesniegt apelācijas sūdzību par tiesas spriedumu aizsargā lietas dalībniekus pret nepamatotu atteikumu pieņemt noraidījumu”.

4.2. I. Bičkovičs norāda, ka „no tiesneša amata statusa un kvalifikācijas prasībām [...] izriet iespēja uzticēties tiesneša prasmei un spējai konstatēt Civilprocesa likuma 19. panta pirmajā daļā norādītos apstākļus un rīkoties atbilstoši likuma prasībām”. Turklāt šī spēja neesot atkarīga no tā, vai pieļaujamību piedalīties lietas izskatīšanā tiesnesis izvērtē pēc savas iniciatīvas vai arī pēc noraidījuma pieteikšanas.

I. Bičkovičs uzskata, ka iespēja iesniegt apelācijas sūdzību pietiekami pasargā lietas dalībniekus no nepamatošanas noraidījuma nepieņemšanas sekām. Lēmumam par noraidījuma nepieņemšanu neesot jābūt atsevišķi pārsūdzamam, jo tas lietas dalībniekiem ļautu vilcināt tiesas procesu.

4.3. VCB piekrīt Saeimas atbildes rakstā paustajam argumentam, ka no tiesneša amata statusa un kvalifikācijas prasībām izriet iespēja sevišķi uzticēties viņa prasmei sev piemērot Civilprocesa likuma 19. panta otro daļu, kā arī pēc noraidījuma pieteikšanas – 19. panta pirmās daļas 4. punktu. VCB netieši norāda, ka iespēja iesniegt apelācijas sūdzību pietiekami aizsargā lietas dalībniekus pret nepamatotu atteikumu pieņemt noraidījumu.

4.4. D. Ose uzskata, ka tiesnesim, novērtējot Civilprocesa likuma 19. panta pirmās daļas 4. punktā uzskaitīto apstākļu esamību, ir pieļaujama „subjektīvā faktora ietekme”, jo to paredz Civilprocesa likuma 97. panta pirmā daļa, saskaņā ar kuru tiesa novērtē pierādījumus pēc savas iekšējās pārlicības. Tas, vai noraidījuma pieteikšana ietekmē tiesneša objektivitāti, ir psiholoģiskas dabas jautājums, un atbilde uz to ir atkarīga no tiesneša personības.

Tomēr D. Ose atzīst, ka Civilprocesa likumā nav konsekventas nostājas attiecībā uz noraidījumu izlemšanu. Apstrīdētā norma liek tiesnesim pašam izlemt jautājumu par viņam pieteikto noraidījumu, taču 21. panta ceturtais daļas 1. punktā norādīts, ka lietā, kuru izskata koleģiāli, noraidījumu, kas pieteikts vienam tiesnesim, izlemj pārējais tiesas sastāvs.

Turklāt D. Ose atgādina, ka arī kaimiņvalstu civilprocesos tiesneši viņiem pieteiktos noraidījumus izlemj vienpersoniski. No tā varot secināt, ka

tiesneša amatam izvirzītās kvalifikācijas prasības ir pietiekamas, lai tiesnesis spētu objektīvi piemērot Civilprocesa likuma 19. panta pirmās daļas 4. punktu.

Iespēja iebilst pret nepamatotu atteikumu pieņemt noraidījumu, iesniedzot apelācijas sūdzību, garantējot lietas ātru izskatīšanu un esot vislabāk savienojama ar procesuālās ekonomijas principu, jo šāda kārtība ļaujot lietas dalībniekam iepriekš pārliecināties par tiesneša objektivitāti lietas izskatīšanas gaitā.

4.5. PhD S. Sebre un Dr. psych. V. Reņģe, kuru viedoklim pievienojies arī asociētais profesors *PhD* Ivars Austers, norāda, ka pētījumu rezultāti apliecina cilvēku noslieci pārvērtēt to, cik lielā mērā pašiem piemīt kulturāli pozitīvi novērtētas īpašības. Tiesneša profesionālās lomas gadījumā sociāli vēlamāk ir spēt precīzi novērtēt savu ieinteresētību kādas lietas iznākumā un konstatēt apstākļus, kas rada šaubas par objektivitāti. Tādēļ vēstules autori uzskata, ka „tiesnešiem piemīt tendence iespējamo ieinteresētības pakāpi pilnībā nenovērtēt. Šī tendence nav apzināti mērķtiecīga”.

Atbildē Satversmes tiesai arī pausts viedoklis, ka noraidījuma pieteikšanas gadījumā šī tendence pastiprinās. Pēc noraidījuma pieteikšanas tiesnesis ir motivēts meklēt, atcerēties un ņemt vērā to informāciju, kas runā par labu profesionālajai kompetencei un standartiem. Proti, no visas pieejamās informācijas un faktiem īpaša uzmanība tiks pievērsta tiem, kas labāk atbildīs izvērtēšanas mērķim – pierādīt savu neieinteresētību.

5. Pieteicējs, pēc lietas sagatavošanas iepazīties ar tās materiāliem, apšaubā argumentu par nepamatotu atteikumu pieņemt noraidījumu kā apelācijas pamatojumu, jo arī šajā instancē lieta tiek izskatīta pēc būtības. Tādējādi neesot praktiskas nozīmes apelācijas sūdzībā izteikt iebildumus pret pirmās instances tiesas neobjektivitāti.

Pieteicējs arī apgalvo, ka procesuālās ekonomijas princips esot pakārtots taisnīgas tiesas principam un laika taupīšana neesot leģitīms cilvēktiesību ierobežojuma mērķis. Turklāt, lai būtu iespējams pareizi novērtēt šā principa

nozīmi, esot jāanalizē statistika par pieteiktajiem noraidījumiem, to izlemšanu un tālāko tiesvedību attiecīgajās lietās.

Pieteicējs nepiekrīt viedoklim, ka tiesneša amatam izvirzītās prasības nodrošina viņa spēju attiecībā uz sevi adekvāti piemērot Civilprocesa likuma 19. panta pirmās daļas 4. punktu. Pieteicējs uzskata: „Tas, ka likums kaut ko nosaka, vēl nenozīmē, ka dzīvē tā arī ir.” Pēc viņa domām, citādi noformulēts, šis arguments skanētu šādi: „Tiesnesis spēj noteikt savu objektivitāti, jo likums nosaka, ka viņam jābūt Latvijas pilsonim, augsti kvalificētam, godīgam un neatkarīgam.”

Secinājumu daļa

6. No Civilprocesa likuma normām par tiesneša atstatīšanu vai noraidīšanu izriet, ka šā tiesību institūta mērķis ir nodrošināt tiesas objektivitāti.

6.1. Satversmes 92. panta pirmais teikums noteic, ka „ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā”. Taisnīgas tiesas jēdziens nav pilnīgs bez tiesas objektivitātes garantijām, tādēļ Satversmes tiesa tās jau vairākkārt atzinusi par vienu no 92. panta elementiem (*sk., piem., 2002. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2001-10-01 secinājumu daļas 2. punktu, 2002. gada 20. jūnija sprieduma lietā Nr. 2001-17-0106 secinājumu daļas 2. punktu un 2003. gada 6. oktobra sprieduma lietā Nr. 2003-08-01 secinājumu daļas 5. punktu*).

6.2. Turklāt atbilstoši Satversmes 89. pantam „valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar šo Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem”. No šā panta redzams, ka likumdevēja mērķis ir bijis panākt Satversmē ietvertu un starptautisko cilvēktiesību normu savstarpēju harmoniju (*sk., piem., 2003. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2003-04-01 secinājumu daļas 1. punktu un 2005. gada 17. janvāra sprieduma lietā*

Nr. 2004–10–01 7.1. punktu). Tādēļ Satversmes cilvēktiesību normu saturs ir noskaidrojams kopsakarā ar starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos sacīto.

Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 6. pants noteic: „Ikvienam ir tiesības, nosakot civilo tiesību un pienākumu [...] pamatotību, uz taisnīgu un atklātu lietas savlaicīgu izskatīšanu neatkarīgā un objektīvā, ar likumu noteiktā tiesā.” Savukārt Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 14. pants paredz, ka “katram ir tiesības, ja tiek [...] noteiktas viņa tiesības un pienākumi kādā civilprocesā, uz to, lai lietu taisnīgi un publiski izskatītu kompetenta, neatkarīga un objektīva tiesa, kas izveidota saskaņā ar likumu”. Vispārējā cilvēktiesību deklarācija tiesības uz objektīvu tiesu min 10. pantā.

6.3. Tādēļ nav šaubu, ka Satversmes 92. pantā garantētās tiesības uz taisnīgu tiesu ietver tiesības uz tiesas objektivitāti.

7. Pieteicējs uzskata, ka apstrīdētā norma aizskar tiesības uz objektīvu tiesu, savukārt gan Saeima, gan personas, kuras lietā izteikušas viedokli, apgalvo, ka šīs tiesības aizsargā iespēja iesniegt apelācijas sūdzību. Arī Satversmes tiesa uzskata, ka šis ir būtisks arguments, kas jāņem vērā, izvērtējot apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 92. pantam. Atšķirībā no pārējiem lietā paustajiem argumentiem tas ir saistīts ar principiāli svarīgu civilprocesa nostādni – šajā gadījumā tā ir procesuālā ekonomija. Saeimas atbildes rakstā nav norādīts, vai iespēja iesniegt apelācijas sūdzību liecina, ka Pieteicēja pamattiesības nav ierobežotas, vai arī tā uzskatāma par ierobežojuma attaisnojumu. Tādēļ šis arguments jāvērtē, noskaidrojot, vai pastāv Satversmes tiesas likuma 19.² panta pirmajā daļā minētais konstitucionālās sūdzības iesniegšanas priekšnoteikums, proti, Satversmē noteikto personas pamattiesību aizskārums. Tikai gadījumā, ja šāds aizskārums pastāv, ir jāizvērtē tā attaisnojamība.

7.1. Apstrīdētā norma noteic procedūru, kādā pēc lietas dalībnieku iniciatīvas tiek pārbaudīts, vai nepastāv kāds no iemesliem, kas liegtu

attiecīgajam tiesnesim piedalīties lietas iztiesāšanā. Šīs normas procesuālo būtību ir atzinis arī Pieteicējs, konstitucionālajā sūdzībā norādot, ka tā paredz Civilprocesa likuma 19. panta ceturtnās daļas „realizācijas kārtību”. Šī realizācijas kārtība būtu jāvērtē tikai tādā gadījumā, ja noraidījuma institūts būtu obligāta no Satversmes 92. panta izrietoša prasība.

7.2. Noraidījuma institūts pastāv arī citās valstīs. Tas ir viens no līdzekļiem tiesu objektivitātes nodrošināšanai. Iepazīstoties ar vairāku valstu civilprocesa regulējošajiem normatīvajiem aktiem, ir redzams, ka ikviens no tiem, pirmkārt, tiesnesim noteic pienākumu atstatīties no lietas izskatīšanas, ja iespējamās pamatotas šaubas par viņa objektivitāti, un, otrkārt, lietas dalībniekiem piešķir tiesības pieteikt noraidījumus. Savukārt noraidījuma izlemšanas procedūra mēdz būt atšķirīga. Piemēram, Francijā, Kanādā un Vācijā likums neļauj pašam tiesnesim lemt par viņam pieteiktajiem noraidījumiem. Parasti tos izskata tiesas augstāka amatpersona vai augstāka tiesas instance, kuras lēmumi nav pārsūdzami. Citāds risinājums izraudzīts, piemēram, Bulgārijā, Igaunijā, Somijā un Zviedrijā: gadījumā, kad tiesnesis lietu izskata vienpersoniski, noraidījumu izlemšana ir viņa ziņā. Zviedrijā lēmumu par noraidījuma nepieņemšanu ir iespējams pārsūdzēt. Tātad viena un tā paša tiesību institūta regulējums ir daudzveidīgs.

7.3. Šis dažādo jurisdikciju salīdzinājums ļauj secināt, ka noraidījuma institūts ir pakārtots tiesneša pienākumam atstatīties no lietas izskatīšanas, turklāt šā tiesību institūta jēdziens nav loģiski saistīts ar kādu konkrētu tā īstenošanas kārtību. Tiesas objektivitāti ir iespējams nodrošināt dažādos veidos. Vēl jo vairāk: to iespējams darīt, arī neizmantojot noraidījuma institūtu. Saeima un lietas sagatavošanas laikā uzklautās personas pamatoti norāda, ka pat noraidījuma nepieņemšana vien var būt apelācijas pamats un tādējādi tiek aizsargātas personas tiesības uz objektīvu tiesu. Šis viedoklis tiek pamatots ar principiāli būtisku apsvērumu: apstrīdētajā normā noteiktā noraidījuma izlemšanas kārtība kalpo procesuālajai ekonomijai.

Saeima un lietas sagatavošanas laikā uzklautās personas ir izteikušas bažas, ka gadījumā, ja tiktu pieļauta lēmumu par noraidījumu nepieņemšanu

pārsūdzēšana blakus sūdzības kārtībā, palielinātos tiesu noslogotība. Šīs bažas ir pamatotas. Arī Eiropas Padomes Ministru komitejas 1995. gada 7. februāra rekomendācijas par apelācijas sistēmu un procedūru ieviešanu un darbības uzlabošanu civilajās un komerciālajās lietās 3. panta „d” punktā valstis tiek aicinātas apsvērt iespēju „atsevišķu starplēmumu pārsūdzēšanas tiesības atlikt līdz apelācijai pēc būtības” [*Recommendation Rec(1995)5 on introduction and improvement of the functioning of appeal systems and procedures in civil and commercial cases*, <http://cm.coe.int/ta/rec/1995/95r5.htm>]. Lēmuma pārsūdzēšana ar blakus sūdzību nav vienīgais iespējamais regulējums, taču arī katra cita risinājuma īstenošanai būtu nepieciešams izmantot vairāk tiesu sistēmas resursu, nekā to pieprasa pašreizējā kārtība.

D. Ose uzskata, ka likumdevēja izraudzītais noraidījuma institūta regulējuma modelis nav gluži savienojams ar viedokli par neiespējamību noraidījuma izlemšanu uzticēt citam tiesnesim. Viņa norāda, ka jautājumā par noraidījumu izlemšanu Civilprocesa likums neesot pilnībā konsekvents, jo 21. panta ceturtās daļas 1. punkts noteic: ja lietā, kuru izskata koleģiāli, noraidījums pieteikts vienam tiesnesim, to izlemj pārējais tiesas sastāvs, bet 2. punkts noteic: ja noraidījums pieteikts vairākiem tiesnešiem, to izlemj tā pati tiesa pilnā sastāvā. Apelācijas tiesvedībā to, vai tiesnesim būtu vajadzējis sevi atstatīt vai pieņemt noraidījumu, izvērtē cits tiesas sastāvs. Taču Satversmes tiesa atzīst, ka pretrunas, ar kurām šajā gadījumā nākas sastapties, ir drīzāk šķietamas nekā īstas. Apelācijas instances tiesai izvērtējot pirmās instances tiesas sastāva likumību saistībā ar Civilprocesa likuma 19. pantu, uzdevums ir gluži citāds, nekā izlemjot noraidījumu, jo ir pieejams pirmās instances taisītais spriedums, kas ievērojami palīdz izsekot tiesneša domu gaitai un konstatēt iespējamo neobjektivitāti. Savukārt gadījumā, kad vienam tiesnesim pieteikto noraidījumu izlemj pārējais tiesas sastāvs vai arī tiesa pilnā sastāvā lemj par vairākiem tiesnešiem vai visam tiesas sastāvam pieteiktiem noraidījumiem, jāievēro, ka šos lēmumus jebkurā gadījumā neatkarīgi no tiesnešu skaita pieņem tiesa. Šajā ziņā regulējums neatšķiras no apstrīdētajā normā paredzētās kārtības.

7.4. Pieteicējs apgalvo, ka procesuālās ekonomijas princips esot „pakārtots taisnīguma principam”. Taču, kā Satversmes tiesa norādījusi jau agrāk, procesuālā ekonomija ir viens no Satversmes 92. panta saturu veidojošajiem elementiem (*sk., piem., 2002. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2001–10–01 secinājumu daļas 5. punktu un 2004. gada 11. oktobra sprieduma lietā Nr. 2004–06–01 14. punktu*), tādēļ Pieteicēja piedāvātais pretnostatījums ir kļūdainš. Taču, spriežot pēc konteksta, kādā šis apgalvojums pausts, jāsecina, ka tas drīzāk norāda uz kolīziju starp procesuālās ekonomijas principu un tiesas objektivitātes principu. Tomēr arī tādā gadījumā Pieteicēja viedoklis par šo principu savstarpējo hierarhiju nav pamatots. Principi atšķiras no citiem tiesību avotiem citastarp tieši tādā ziņā, ka tos nav iespējams izkārtot hierarhiskā secībā. Ja tiesas objektivitātes principu ikvienā gadījumā atzītu pārāku par procesuālās ekonomijas principu, nāktos secināt, ka jebkurš objektivitātes garantiju pieaugums attaisno jebkuru procesuālās ekonomijas samazinājumu, lai arī cik niecīgs būtu pirmais un cik nozīmīgs – otrs. Tādēļ tiesību zinātnē tiek atzīts, ka, rodoties kolīzijai starp tiesību principiem, tie jāizvērtē, ņemot vērā konkrēto situāciju un apstākļus (*sk., piem.: Iljanova D. Tiesību normu un principu kolīzija, Likums un Tiesības, 2000, 2. sēj., Nr. 8 (12), 251. lpp.; Alexy, R. A Theory of Constitutional Rights, Oxford University Press, 2002, pp. 96 – 100*). Pat pieņemot, ka no apstrīdētās normas atšķirīgs noraidījuma izlemšanas regulējums veicinātu tiesas objektivitātes principa ievērošanu, ir jāatzīst, ka ieguvums nedrīkst nonākt nesamērīgā pretrunā ar procesuālās ekonomijas interesēm.

7.5. Pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem Pieteicējs norāda, ka, izvērtējot apstrīdēto normu, Satversmes tiesai būtu jāņem vērā statistika par Latvijas tiesās pieteiktajiem noraidījumiem, to apmierināšanu, neapmierināšanu un attiecīgo lietu tālāko virzību pārsūdzības instancēs. Taču Satversmes tiesa uzskata, ka nav iespējams paredzēt, kā risinātos „statistiski vidējā” tiesvedība, ja tiesnešiem, kuri lietas izskata vienpersoniski, pieteiktie noraidījumi tiktu izlemti citādā kārtībā. Tādēļ datus par esošo situāciju nevar salīdzināt pat ar prognozēm.

Līdz ar to nav iemesla apšaubīt likumdevēja izvēli noteikt tieši šādu noraidījumu izskatīšanas kārtību.

Arī Vācijas Konstitucionālās tiesas praksē ir atzīts, ka, trūkstot zināšanām par iespējamo rīcības modeļu pareizību un „izvēloties starp vairākiem potenciāli piemērotiem līdzekļiem leģitīma mērķa sasniegšanai, likumdevējam ir vērtēšanas un lemšanas privilēģija” [*BVerfGE 90, 145 (182)*]. Civilprocesa regulējuma noteikšanā likumdevējam ir plaša rīcības brīvība, ja vien tiek nodrošināta pamattiesību aizsardzība (*sal.: 2005. gada 17. janvāra sprieduma lietā Nr. 2004–10–01 9.1. punkts*). Satversmes tiesa nenoliedz, ka ir iespējama arī citāda noraidījumu izlemšanas kārtība, taču saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 19.² panta pirmo daļu tās uzdevums šajā gadījumā ir izvērtēt apstrīdētās normas atbilstību Satversmē noteiktajām pamattiesībām, nevis aizstāt likumdevēja rīcības brīvību ar savu viedokli par racionālāko risinājumu.

8. Vērtējot, vai pašlaik pastāvošās kārtības ietvaros tiek aizsargātas personas tiesības uz taisnīgu tiesu, Satversmes tiesa atsauca uz iepriekš sacīto par Latvijas un starptautisko cilvēktiesību normu izpratnes harmoniju (sk. šā sprieduma 6.2. punktu) un norāda, ka arī šo normu piemērošanas prakse ir izmantojama Satversmē noteikto pamattiesību satura noskaidrošanai. Tādēļ ir iespējams ņemt vērā, ka saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk – ECT) praksi pirmās instances tiesā pieļautie defekti var tikt laboti apelācijas instancē (*sk.: Adolf v. Austria [1982] ECHR 2, paras. 38 – 41 un Edwards v. the United Kingdom [1992] ECHR 77, para. 39; sal.: De Cubber v. Belgium [1984] ECHR 14, para. 33*). Jautājums par tiesību uz taisnīgu tiesu aizskārumu „jāvērtē visā procesā kopumā, ieskaitot apelācijas instances nolēmumu” un ņemot vērā tās lomu tiesvedībā (*Edwards v. the United Kingdom, para. 34; sk. arī, piem.: Helmers v. Sweden [1991] ECHR 44, para. 31, Ekbatani v. Sweden [1988] ECHR 6, para. 27*). Saskaņā ar Civilprocesa likumu apelācijas instance lietu izskata pēc būtības, tādēļ tā spēj labot ikvienu no pirmās instances tiesā pieļautajām kļūdām.

Satversmes tiesa nepiekrīt Pieteicēja apgalvojumam, ka tādā gadījumā „pirmās instances tiesā taisnīguma principu ievērot nav obligāti”. Civilprocesa likums tiesnesim noteic pienākumu atstatīties no lietas izskatīšanas, ja pastāv kāds no 19. panta pirmajā daļā minētajiem apstākļiem. Jāpiekrīt, ka viena no garantijām šā pienākuma godprātīgai izpildei ir arī augstās prasības, kas izvirzītas personām, kuras ieceltas un apstiprinātas tiesneša amatā. Pieteicējam ir no Satversmes 92. panta izrietošas tiesības uz aizsardzību pret šā pienākuma neizpildes sekām, taču, tā kā pastāv vairāki līdzekļi tiesas objektivitātes nodrošināšanai, viņam nav tiesību pieprasīt kādu konkrētu aizsardzības mehānismu. Šajā gadījumā likumdevējam ir rīcības brīvība izvēlēties kādu no piemērotiem līdzekļiem (*sk.: Alexy, pp. 308 – 389*). Satversmes 92. pants aizsargātu Pieteicēja subjektīvās tiesības uz noraidījuma institūta esamību tādā gadījumā, ja tas būtu vienīgais līdzeklis tiesas objektivitātes nodrošināšanai. Tāpat Satversme nepieprasa vairāku paralēlu tiesības uz objektīvu tiesu aizsargājošu instrumentu līdzpastāvēšanu. Procesuālās tiesības nav pašmērķīgas; tām vienīgi jānodrošina taisnīga rezultāta sasniegšana (*sk.: Galligan, D. J. Due Process and Fair Procedures: A Study of Administrative Procedures, Clarendon Press, 1997, p. 415*). Bez šaubām, procesuālajām tiesībām piemīt sava patstāvīga vērtība, taču šī atziņa vienīgi papildina iepriekš pausto, proti, to, ka visas tiesvedības stadijas ir jāuzlūko kopumā.

9. Pieteicējs pamatoti norāda, ka blakus sūdzības ieviešana nav vienīgais veids, kādā būtu iespējams mainīt esošo regulējumu. Pareizs šķiet arī viņa viedoklis, ka dažos gadījumos apstrīdētā norma ir neefektīvs noraidījuma institūta realizācijas mehānisms, jo, kā atzīst *PhD S. Sebre, Dr. psych. V. Reņģe un PhD I. Austers*, tiesnešiem var piemist tendence – lai arī ne apzināta un mērķtiecīga – iespējamo ieinteresētības pakāpi pilnībā nenovērtēt. Tomēr minētie psiholoģijas zinātnes eksperti norāda, ka pēc noraidījuma pieteikšanas tiesnesis ir motivēts meklēt, atcerēties un ņemt vērā to informāciju, kas runā par labu profesionālajai kompetencei un standartiem – pie tiem pieder spēja objektīvi novērtēt savu esošo vai šķietamo ieinteresētību

izskatāmās lietas iznākumā, tādēļ šī īpatnība vienlaikus uzskatāma par tādu, kas tiesnesim jo vairāk liek apzināt iespējamus iemeslus noraidījumu pieņemšanai.

Var piekrist Pieteicēja viedoklim, ka procesuālo defektu labošanai apelācijas instances tiesā ir mazāk izglītojoša un audzinoša nozīme attiecībā uz tiesu sistēmu un sabiedrību kopumā (*sk. arī, piem.: Galligan, pp. 416 – 417*). Taču katra no šīm piebildēm raksturo Pieteicēja domas par civilprocesa racionālāku regulējumu, nevis pamato, kādēļ būtu uzskatāms, ka Satversmes 92. pants tieši aizsargā tiesības pieteikt noraidījumu.

10. Pieteicējs uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst arī Satversmes 1. pantam. Sava viedokļa pamatošanai viņš nav sniedzis argumentus, bet tikai norādījis, ka „92. pants cieši saucas ar Satversmes 1. pantā nostiprināto demokrātijas principu un no tā izrietošo vispārīgo taisnīguma principu”. Arī izsakot viedokli par lietas materiāliem, Pieteicējs juridisko pamatojumu nav papildinājis.

Tādējādi ne konstitucionālā sūdzība, nedz arī pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem Satversmes tiesai iesniegtais viedoklis nesniedz pietiekamu juridisko pamatojumu, lai izvērtētu apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 1. pantam.

Nolēmuma daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30. – 32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

atzīt Civilprocesa likuma 21. panta trešo daļu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

Aivars Endziņš